

शैक्षणिक समृद्धी करण्यासाठी शिक्षक व
अधिकारी यांचा आंतरराष्ट्रीय अभ्यास दौरा.

महाराष्ट्र शासन
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
शासन निर्णय क्रमांक:- इएसटी २०१६ / (२६४/१६) / प्रशा-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक:- ०२ नोव्हेंबर, २०१६.

- वाचा:-**
- १) शासन निर्णय क्र.शैगुवि.२०१५/(८०/१५)/एस.डी.-६,
दिनांक २२ जून, २०१५.
  - २) शासन निर्णय क्र.डायट-४५१६/४०/१६/प्रशिक्षण,
दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१६.

प्रस्तावना:-

१ पार्श्वभूमी:-

१.१ बालकांचा व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम, २००९ हा १ एप्रिल, २०१० पासून राज्यात लागू झाला. त्यामधील तरतुदीनुसार ६ ते १४ वयोगटातील प्रत्येक बालकाला गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळण्याचा हक्क प्राप्त झाला. परंतु मागील काही वर्षात राज्याची शैक्षणिक गुणवत्ता घसरत असल्याचे विविध सर्वेक्षणातून दिसून आले. या बाबीचे गांभीर्य विचारात घेवून राज्याचे मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांनी राज्याची शैक्षणिक गुणवत्ता सुधारण्याचे व राज्यात गुणवत्तेमध्ये राष्ट्रीय पातळीवर प्रथम तीन क्रमांकामध्ये आणण्याचे उद्दिष्ट दिले आहे. त्यास अनुसरुन दिनांक २२ जून २०१५ रोजी प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीबाबत संदर्भाकित शासन निर्णय क्र.१ निर्गमित केला आहे.

१.२ वरील शासन निर्णयानुसार मागील १ वर्षामध्ये मोठया प्रमाणात सकारात्मक सुधारणा विभागाने साध्य केल्या आहेत हे खालील माहितीवरुन दिसून येते.

१.३ राज्यात सुमारे ६०८५१ शाळांमधील शिक्षकांनी स्वयंस्फुर्तीने अनेक ज्ञानरचनावादी शाळांना भेटी देऊन त्या शाळांमध्ये ज्ञानरचनावादी पद्धत कार्यान्वयीत केली आहे. राज्यात सुमारे २८७९१ शाळा डिजीटल, १३९२३ कृतीयुक्त शिक्षण देणा-या शाळा, २२७९ आएसओ मानांकित शाळा, ४४४९६ तंत्रस्नेही शिक्षण शाळा साध्य झाल्या असुन राज्यातील पर्यवेक्षीय यंत्रणेकडुन २२७९३ शाळा दत्तक घेतल्या आहेत. राज्यातील शासकीय शाळांमधील गुणवत्ता वाढत असल्याने सुमारे १४००० विद्यार्थी इंग्रजी माध्यमातून मराठी माध्यमाच्या शाळेत दाखल झाले आहेत. समाजाचा शासकीय शाळांवरील विश्वास वाढत असल्याने आतापर्यंत रु.१७३ कोटी लोकनिधी शाळांना प्राप्त झाला आहे.

१.४ अशा विविध प्रयत्नांतुन राज्यातील १९७९४ शाळा प्रगत झाल्याचे घोषित करण्यात आले आहे. मात्र शिक्षण हक्क कायद्यामुळे १०० टक्के मुले प्रगत (Grade Appropriate) पातळीवर मिळणे आवश्यक आहे.

१.५ प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र कार्यक्रमांतर्गत वर्षातून ३ चाचण्यांचे आयोजन केले जाते. त्यामध्ये भाषा व गणित या विषयातील संपादणूक पातळीचे विद्यार्थीनिहाय मूल्यांकन करून विश्लेषण केले जाते. काही ठिकाणी संगणक प्रणालीचा वापर करून विद्यार्थ्यांची संकल्पनांचे विद्यार्थीनिहाय विश्लेषण केले आहे. यामध्ये मुलांना अवगत असणा-या संकल्पनासाठी हिरवा रंग, एखाद्या संकल्पनेत मुल मागे असेल त्यास पिवळा रंग, सर्वच मुले एखाद्या संकल्पनांमध्ये मागे असल्यास त्यास लाल रंग दिला जातो. यामधून लाल रंग हे दर्शवितो की, संबंधित शिक्षकास या विषयाची सखोल जाण करून घेणे गरजेचे आहे. यामधून शिक्षकांचा सातत्यपूर्ण शिक्षक व्यवसायिक विकास करण्याची बाब पुढे येते. यावृष्टीने दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१६ रोजी विद्या प्राधिकरणाच्या पुनर्रचनेचा संदर्भाक्तिशासन निर्णय क्र. २ निर्गमित केला आहे.

१.६ राज्यातील शिक्षक स्वतः शैक्षणिकदृष्ट्या प्रगलभ होण्यासाठी निरंतर अध्ययनाच्या प्रक्रियेत सहभागी होऊ इच्छित आहेत. त्यासाठी ऑनलाईन कोर्स विद्या प्राधिकरणाद्वारे सुरु करण्यात येत आहे. शिक्षक विविध परिसंवाद, शिक्षण परिषदा, तज्ज्ञांच्या मुलाखती, प्रगत शाळांना भेटी, स्वयंअध्ययन इत्यादी माध्यमातून शिकण्यास प्रेरित होत आहेत.

१.७ एकंदरीत वरील वाटचाल विचारात घेता व विद्यार्थी, पालक व शिक्षक इत्यादी सर्वच स्तरावरून गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाची मागणी जोर धरत असल्याने राज्य पुढील काही वर्षात आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील गुणवत्तेत स्वतःचे स्थान निर्माण करू शकेल, असा विश्वास निर्माण होताना दिसून येत आहे. ही बाब विचारात घेऊन दिनांक १५ ऑक्टोबर, २०१६ रोजी शासनाने आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या १०० दिपस्तंभ शाळा निर्माण करण्याचे उद्दिष्ट ठरविले आहे. यासाठी संकल्पना पत्र व ऑनलाईन लिंक तयार करून विद्या प्राधिकरणाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून दिली आहे. जेणेकरून आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील PISA (Programme for International Student Assessment) चाचणीमध्ये सन २०२१ मध्ये मुलांची सरासरी ५०० पेक्षा अधिक येईल.

१.८ सन २०१२ च्या PISA मध्ये आशिया खंडातील सिंगापूर, ताईवान(चीन), जपान, शांघाय (चीन), साऊथ कोरीया देश पहिल्या पाच क्रमांकामध्ये अग्रस्थानी आहेत. तर फिनलॅंड सहाव्या स्थानावर आहे.

१.९ वरील पाच देशांमधील शिक्षण पद्धती समजून घेवून त्याप्रमाणे आपल्या राज्यातील शाळांमधील मुलांची गुणवत्ता आंतरराष्ट्रीय दर्जावर घेऊन जाण्याचा शासनाचा मानस आहे. सिंगापूर हा आपल्याला इतर देशांच्या तुलनेने जवळचा देश आहे. या देशाला केंब्रिज युनिवर्सिटीद्यारा तांत्रिक सहाय्य व सल्ला दिला गेला आहे. आपणही १०० आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या दिपस्तंभ शाळा निर्माण करतांना त्यांचे तांत्रिक सहाय्य व सल्ला घेणार आहोत. त्यामुळे सिंगापूरची शिक्षण व्यवस्था समजून घेणे अगत्याचे आहे.

१.१० व्हिएतनाम हा देश शैक्षणिक गुणवत्तेमध्ये अग्रेसर आहे. या देशाची आर्थिक स्थिती आपल्या सारखीच आहे. केंम्ब्रिज युनिवर्सिटी युनायटेड किंगडम (UK) या देशामध्ये आहे. त्यामुळे वरील देशांसह या दोन देशांनाही भेटी देणे उपयोगाचे ठरु शकते.

२. वरील वस्तुस्थिती विचारात घेऊन विभागाकडून वरील देशांना स्वखर्चाने भेट देण्यास इच्छूक असणा-या उपक्रमशील शिक्षकांची माहिती ऑनलाईन मागविण्यात आली. यामध्ये आतापर्यंत ३४० शिक्षकांनी तयारी दर्शविली आहे. ही बाब विचारात घेऊन स्वतःला प्रगलभ व समृद्ध करण्यास इच्छूक असणा-या शिक्षकांना वरील देशातील शाळांना भेटी देणे व शैक्षणिक परिसंवादात सहभागी होणे शक्य व्हावे यासाठी त्यांना परवानगी देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्याअनुषंगाने शासन खालीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे:-

शासन निर्णय:-

- १) राज्यातील १०० टक्के शाळा प्रगत करण्याच्या दृष्टीने शिक्षक व पर्यवेक्षीय अधिकारी यांना शैक्षणिकदृष्ट्या प्रगल्भ व समृद्ध करण्यासाठी गुणवत्तेमध्ये आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील गुणानुक्रमे सर्वोच्च स्थानावर असलेल्या देशांना भेटी देण्यासाठी त्यांना अभ्यास दौऱ्यात स्वखर्चाने सहभागी होण्यास शासन याद्वारे मान्यता देत आहे.
- २) या अभ्यास दौऱ्यात सहभागी होण्यासाठी <http://www.research.net/r/teacherstudytour> या लिंकवर माहिती भरणे आवश्यक राहील.
- ३) वरील लिंकवर माहिती भरलेल्यांपैकी प्रगत डिजीटल, नवोपक्रमशील शाळांमधील शिक्षक व मोठया संख्येने अशा प्रकारच्या शाळा विकसित करणारे पर्यवेक्षीय अधिकारी आणि ज्यांच्याकडे पारपत्र (पासपोर्ट) आहे अशांना प्राधान्य देण्यात येईल.
- ४) सिंगापूर देशातील शाळांना भेटी देण्यासाठी पाच दिवस विशेष अतिरिक्त नैमित्तीक रजा शासनाकडून देण्यात येईल. इतर देशांना भेट देण्यासाठी त्या देशात अभ्यास दौऱ्यासाठी तयार करण्यात आलेले कार्यक्रम तसेच प्रवासासाठी लागणा-या वेळेच्या आवश्यकतेनुसार विशेष अतिरिक्त नैमित्तीक रजा शासन मंजूर करील. त्यासोबतच दौऱ्यास जाण्यापूर्वी १ दिवस व परत आल्यानंतर १ दिवसाची अतिरिक्त नैमित्तीक रजा देण्यात येईल. सदर दौऱ्याचा कालावधी हा कर्तव्य कालावधी म्हणून गणण्यात येईल.
- ५) यासाठी येणारा संपुर्ण खर्च संबंधितांनाच करावा लागेल. याकामी राशीची व्यवस्था लोकसहभागातून, स्वेच्छेने दिली जाणारी देणगी, धनादेश इत्यादीद्वारे सुध्दा करता येईल.
- ६) याकामी शासनाकडून कोणताही निधी उपलब्ध करून दिला जाणार नाही.
- ७) वरील देशांना भेटी देण्याचा मुख्य उद्देश हा शैक्षणिक अभ्यास करण्याचा असल्याने दौऱ्याच्या एकूण कालावधीतील साधारणपणे ४० टक्के वेळ हा शाळांना भेटी देणे, तज्जांशी संवाद साधणे, शैक्षणिक परिसंवाद व चर्चासत्रात सहभागी होणे यासाठी देणे बंधनकारक राहील.
- ८) वरील देशांना भेटी देण्यासाठी शिक्षकांना व क्षेत्रिय अधिका-यांना आयुक्त शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांची व मंत्रालयीन अधिका-यांसाठी प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग यांची मान्यता घेणे बंधनकारक राहील.
- ९) साधारणपणे ४० इच्छुक शिक्षकांची/अधिका-यांची एक बँच याप्रमाणे भेटी देण्याचे नियोजन करण्यात येईल.
- १०) वरील देशांना भेटी देण्यासाठी प्रवासाचे/निवासाचे नियोजन करण्याकरिता शासनाने कोणत्याही संस्थेस / व्यक्तीस प्राधिकृत केलेले नाही. त्यामुळे याकामी माफक दरातील संस्था निवडण्याचे संपूर्ण स्वातंत्र संबंधितांना राहील.
- ११) परदेश दौऱ्याच्या कालावधीत संपूर्ण सुरक्षितता, देखभाल, संबंधित देशाच्या नियमांचे पालन करण्याची जबाबदारी ही संबंधित शिक्षक/अधिका-यांची राहील.
- १२) मान्यता देण्यात आलेल्या देशा व्यतिरिक्त इतर कोणत्याही देशास भेट देता येणार नाही.
- १३) वरील देशांना भेटी दरम्यान शैक्षणिक अभ्यासाच्या शेवटच्या दिवशी सर्व सहभागी शिक्षकांनी व अधिका-यांनी एकत्रितपणे सादरीकरण व अहवाल तयार करून शासनास परतीच्या ८ दिवसांच्या आत सादर करावा. यामध्ये आपापल्या शाळेत पुढील दोन महिन्यामध्ये करावयाच्या कामाचा कृती आराखडा व शासनास अंमलात आणता येण्यासारख्या करावयाच्या सूचना यांचा समावेश असावा.

- १४) सादरीकरणातील व अहवालातील महत्वाचे मुद्दे विचारात घेऊन गरजेनुसार संबंधित शिक्षकांना/अधिका-यांना जिल्हा/राज्य पातळीवर सादरीकरणासाठी बोलाविण्यात येईल.
- १५) परदेश दौ-यानंतर दोन महिन्यांमध्ये आपल्या शाळेच्या प्रगतीचा अहवाल जिल्हा/विद्या प्राधिकरणास व शासनास सादर करणे बंधनकारक राहील.
- १६) वरील देशांना भेटी देण्याचे नियोजन, आयोजन, समन्वय करण्याची जबाबदारी महिन्यातून एकदा शिक्षण संचालक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांची राहील. याबाबत अहवाल आयुक्त, शिक्षण यांच्यामार्फत शासनास सादर करावा.
- १७) या कार्यक्रमाच्या संपूर्ण प्रगतीचा वेळोवेळी विद्यार्थी विकास-६ या कार्यासनामार्फत आढावा घेतला जाईल व योग्य त्या सूचना निर्गमित केल्या जातील.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०१६११०३११०५४२९९२१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(नंद कुमार)
प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति:-

१. मा.राज्यपाल, राजभवन, मुंबई यांचे सचिव
२. मा.मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव
३. मा.मंत्री,शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग यांचे विशेष कार्य अधिकारी
४. मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन यांचे उपसचिव
५. मंत्रालयीन विभागातील सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव यांचे स्वीय सहायक
६. राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
७. आयुक्त, शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
८. सर्व शिक्षण संचालक, शिक्षण विभाग.
९. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
१०. सर्व आयुक्त, महानगरपालिका
११. सर्व विभागीय शिक्षण उपसंचालक
१२. सर्व प्राचार्य, जिल्हा शैक्षणिक सातत्यपूर्ण व्यवसायिक विकास संस्था
१३. सर्व शिक्षणाधिकारी(प्राथमिक/माध्यमिक जिल्हा परिषदसर्व)
१४. शिक्षण निरीक्षक दक्षिण/उत्तर/पश्चिम बृहन्मुंबई
१५. शिक्षण प्रमुख/शिक्षणाधिकारी/प्रशासन अधिकारी, महानगरपालिका सर्व.